

*Електронний журнал «Ефективна економіка» включено до переліку наукових фахових видань України з питань економіки (Категорія «Б», Наказ Міністерства освіти і науки України № 975 від 11.07.2019). Спеціальності – 051, 071, 072, 073, 075, 076, 292.*  
*Ефективна економіка. 2024. № 8.*

**DOI: <http://doi.org/10.32702/2307-2105.2024.8.67>**

**УДК 336.71**

*О. С. Новак,*

*к. е. н., доцент кафедри фінансів та цифрової економіки,*

*Державний університет «Житомирська політехніка»*

*ORCID ID: <https://orcid.org/0000-0002-5671-0306>*

*Р. С. Чайковський,*

*аспірант кафедри фінансів та цифрової економіки,*

*Державний університет «Житомирська політехніка»*

*ORCID ID: <https://orcid.org/0009-0003-0776-6519>*

## **КОНТЕНТ-АНАЛІЗ РОЗВИТКУ БАНКІВСЬКОГО НАГЛЯДУ: НАЦІОНАЛЬНІ ТА МІЖНАРОДНІ ТЕНДЕНЦІЇ**

*O. Novak,*

*PhD in Economics, Associate Professor,*

*Associate Professor of the Department of Finance and Digital Economy,*

*State University "Zhytomyr Politechnika"*

*R. Chaikovskiy,*

*Postgraduate student of the Department of Finance and Digital Economy*

*State University "Zhytomyr Politechnika"*

## **CONTENT ANALYSIS OF THE DEVELOPMENT OF BANKING SUPERVISION: NATIONAL AND INTERNATIONAL TRENDS**

Специфіка банківської діяльності передбачає невисоку частку власного капіталу та суттєві фінансові ризики. Неефективне управління банківськими ризиками часто призводить до погіршення фінансової стабільності не тільки самого банку, а й його клієнтів, а іноді й всієї банківської системи. Виникнення та поширення банківських криз призвело до усвідомлення необхідності банківського регулювання та нагляду з метою забезпечення фінансової стабільності. Однак західні країни з добре розвиненими банківськими системами та фінансовими ринками періодично стикаються з проблемами, які викликають надто жорсткі методи банківського нагляду та регулювання, а саме – скорочення обсягів кредитування та уповільнення економічного зростання. Тому розвиток банківського нагляду супроводжується пошуком ефективних методів регулювання та моніторингу, які б з однієї сторони забезпечували стійкість банківського сектору, а з іншої – не стримували б економічного зростання. Метою статті є аналіз результатів наукових досліджень у сфері банківського нагляду та визначення проблемних питань, які потребують детального вивчення та пошуку шляхів їх вирішення. Методологічною базою дослідження є загальнонаукові методи пізнання явищ та процесів: абстрактно-логічний, аналіз, синтез, узагальнення. Встановлено, що праці вітчизняних науковців, в основному, зосереджені на вдосконаленні банківського нагляду та регулювання в Україні, зокрема через посилення регуляторних механізмів та впровадження міжнародних стандартів для забезпечення стабільності та ефективності банківської системи України. До завдань, які необхідно вирішити для покращення банківського нагляду в Україні варто віднести такі. Впорядкування понятійно-категоріального апарату з питань банківського нагляду та його гармонізація з європейськими практиками. Виявити нові виклики та загрози, зумовлені воєнним станом, які має вирішити банківський нагляд. Дослідити закордонний досвід встановлення критеріїв виокремлення системно важливих банків та підходи до їх нагляду. Доцільно також дослідити вплив

*обмежувальних жорстких заходів нагляду регулятора на розвиток банківського кредитування та показники економічного зростання; визначити поняття й розробити критерії ефективності банківського нагляду.*

*The specificity of banking activity involves a low share of own capital and significant financial risks. Inefficient management of banking risks often leads to the deterioration of the financial stability of not only the bank itself, but also its customers, and sometimes the entire banking system. The emergence and spread of banking crises led to the realization of the need for banking regulation and supervision in order to ensure financial stability. However, Western countries with well-developed banking systems and financial markets periodically face problems caused by overly strict methods of banking supervision and regulation, namely, a reduction in credit volumes and a slowdown in economic growth. Therefore, the development of banking supervision is accompanied by the search for effective methods of regulation and monitoring, which would, on the one hand, ensure the stability of the banking sector, and, on the other hand, not hold back economic growth. The purpose of the article is to analyze the results of scientific research in the field of banking supervision and identify problematic issues that require detailed study and finding ways to solve them. The methodological base of the research is general scientific methods of learning phenomena and processes: abstract-logical, analysis, synthesis, generalization. It has been established that the works of domestic scientists are mainly focused on improving banking supervision and regulation in Ukraine, in particular through the strengthening of regulatory mechanisms and the introduction of international standards to ensure the stability and efficiency of the banking system of Ukraine. The tasks that must be solved to improve banking supervision in Ukraine include the following. Streamlining of the conceptual and categorical apparatus for banking supervision and its harmonization with European practices. Identify new challenges and threats caused by martial law that banking supervision must address. Investigate*

*the foreign experience of establishing criteria for singling out systemically important banks and approaches to their supervision. It is also appropriate to investigate the impact of the restrictive strict measures of the regulator's supervision on the development of bank lending and indicators of economic growth; and define concepts and develop criteria for the effectiveness of banking supervision.*

**Ключові слова:** *банківський нагляд, банківське регулювання, Базель III, центральний банк, самонагляд, системно важливий банк.*

**Keywords:** *banking supervision, banking regulation, Basel III, central bank, self-supervision, systemically important bank.*

**Постановка проблеми у загальному вигляді та її зв'язок із важливими науковими чи практичними завданнями.** Розвиток та функціонування комерційних банків породжує багаторічну дискусію щодо необхідності регулювання та нагляду за банківською діяльністю. Перманентні фінансові кризи посилюють позицію прибічників жорстких методів банківського нагляду, адже комерційні банки мають незначну частку власного капіталу та високі ризики діяльності, а неефективне управління, інколи й зловживання, призводять до банкрутства та виведення з ринку. За останні 10 років банківська система України пройшла і продовжує проходити унікальні процеси трансформацій, змін та перебудови в умовах економічної кризи на тлі військового конфлікту. Комплекс рішень і реформ банківського сектору останнього десятиріччя передбачав спільну партнерську роботу з міжнародними інститутами ЄС, МВФ, Світового банку і ін. в рамках виконання загальнодержавного курсу щодо інтеграції до Європейського союзу. Повномасштабне вторгнення російських військ у 2022 році посилило взаємодію України з ЄС та подальшу інтеграцію, однак й створило ряд нових ризиків банківської діяльності в умовах війни. Ймовірно досвід функціонування банківської системи України в умовах війни буде корисним

для напрацювання нових підходів до банківського нагляду в умовах воєнного стану, що потребує детального вивчення та узагальнення.

**Аналіз останніх досліджень та публікацій.** Питанням банківського регулювання та нагляду присвячено багато праць як закордонних, так і вітчизняних науковців. Зокрема, питання проблем в регулюванні банківської діяльності, визначення основних напрямків та завдань банківського нагляду, пропозиції щодо їх удосконалення представлені у дослідженнях Грушко В.І., Д'яконової І.І., Єпіфанова А.О., Коваленко В.В., Коренєвої О.Г., Любуня О.С., Макаренко Ю. П., Міщенко В.І., Науменкової С., Орлюка О.П., Пасічника В.В., Полякова В.П., Раєвського К.Є., Рогової Н., Стельмаха В.С., Хаб'юка О., Швець, Н.Р., Яценюка А.П. та інших. Водночас, змінюються умови функціонування банківської системи, виникають нові ризики та загрози, що потребують врахування в ході удосконалення підходів до банківського нагляду

**Формулювання цілей статті.** Метою статті є аналіз результатів наукових досліджень у сфері банківського нагляду та визначення проблемних питань, які потребують детального вивчення та пошуку шляхів їх вирішення.

**Викладення основного матеріалу.** Поняття «банківське регулювання» та «банківський нагляд» є взаємопов'язаними та взаємообумовленими. Якщо у вітчизняній літературі ці поняття прийнято розділяти, то західні вчені, в основному, їх не розмежовують та узагальнюють під терміном «банківський нагляд». Як слушно зауважує щодо зазначеного О. Хаб'юк, навіть назва основного міжнародного органу в сфері банківської співпраці – «Базельський комітет з питань банківського нагляду» [20, с. 21].

Колектив авторів В. Міщенко, А. Яценюк, В. Коваленко, О. Коренєва під банківським наглядом розуміють «моніторинг процесів, що мають місце у банківській сфері на різних стадіях функціонування банків, а саме: створення нових банків та їх установ, діяльності банків, реорганізації та ліквідації банків». [16, с. 48]. Такого ж підходу дотримується колектив авторів на чолі з В. Грушко, які крім визначення зазначають, що регулятивно-наглядові органи

мають повноваження застосовувати до банків певні коригувальні, а також заходи примусового впливу з метою регулювання їхньої діяльності. Ці заходи можуть розглядатися одночасно як елемент банківського нагляду і як елемент банківського регулювання. [13, с. 11].

Інший колектив авторів у трактуванні банківського нагляду відштовхуються від його основної мети, яку визначають як своєчасне реагування на порушення та негативні тенденції у діяльності комерційних банків з метою їх нормалізації, укріплення фінансового стану, підтримки стабільності та надійності як кожного банку зокрема, так і банківської системи в цілому [14, с. 208-209].

Професор Ю. Макаренко у своїй праці зазначає, що поняття банківського регулювання та нагляду є взаємодоповнюючими та взаємопов'язаними, оскільки банківський нагляд повинен забезпечувати постійний контроль за дотриманням норм, що регулюють діяльність банків [15, с. 64].

Професор Н.Р. Швець при трактуванні понять «банківське регулювання» та «банківський нагляд» спирається на законодавчу термінологію [21, с. 4].

Обидва терміни визначені в ЗУ «Про Національний банк України», а саме:

- банківське регулювання - одна із функцій Національного банку України, яка полягає у створенні системи норм, що регулюють діяльність банків, визначають загальні принципи банківської діяльності, порядок здійснення банківського нагляду, відповідальність за порушення банківського законодавства;

- банківський нагляд - система контролю та активних впорядкованих дій Національного банку України, спрямованих на забезпечення дотримання банками та іншими особами, стосовно яких Національний банк України здійснює наглядову діяльність законодавства України і встановлених

нормативів, з метою забезпечення стабільності банківської системи та захисту інтересів вкладників та кредиторів банку [19].

Однак, по тексту ЗУ «Про Національний банк України» визначено спільну мету банківського регулювання і нагляду (не розділяючи цих понять) - безпека та фінансова стабільність банківської системи, захист інтересів вкладників і кредиторів. Також закон визначає, що НБУ здійснює функції банківського регулювання і нагляду на індивідуальній та консолідованій основі за діяльністю банків та банківських груп [19].

В свою чергу, ЗУ «Про банки і банківську діяльність» визначає форми регулювання банківської діяльності:

I. Адміністративне регулювання:

- 1) реєстрація банків і ліцензування їх діяльності;
- 2) встановлення вимог та обмежень щодо діяльності банку (банків);
- 3) застосування санкцій адміністративного чи фінансового характеру;
- 4) нагляд за діяльністю банків;
- 5) надання рекомендацій щодо діяльності банків.

II. Індикативне регулювання:

- 1) встановлення обов'язкових пруденційних нормативів;
- 2) визначення норм обов'язкових резервів для банків;
- 3) встановлення вимог до визначення (розрахунку) банками розміру ризиків, притаманних їхній діяльності;
- 4) визначення процентної політики;
- 5) рефінансування банків;
- 6) кореспондентських відносин;
- 7) управління золотовалютними резервами, включаючи валютні інтервенції;
- 8) операцій з цінними паперами на відкритому ринку;
- 9) імпорту та експорту капіталу [18].

Таким чином, можна зробити висновок, що законодавство визначає банківський нагляд (нагляд за

діяльністю банків) як форму регулювання в частині адміністративного регулювання.

Закон також встановлює, що банківський нагляд здійснюється у формі інспекційних перевірок та безвиїзного нагляду, а наглядова діяльність НБУ охоплює всі банки, їх відокремлені підрозділи, афілійованих та споріднених осіб банків, ключових учасників у структурі власності банків, банківські групи, учасників банківських груп на території України та за кордоном, установи іноземних банків в Україні, а також інших юридичних та фізичних осіб у частині дотримання вимог цього Закону [18].

Крім того, ЗУ «Про банки і банківську діяльність» визначає, що НБУ за результатами оцінки банку, проведеної ним під час банківського нагляду в порядку та спосіб, визначені НБУ, з урахуванням оцінки фінансового стану та бізнес-моделі банку, ризиків, притаманних його діяльності, якості корпоративного управління, системи внутрішнього контролю, у тому числі системи управління ризиками, має право:

- 1) встановлювати для банку підвищені значення пруденційних нормативів;

- 2) вимагати від банку, його керівників, власників істотної участі вжиття заходів, спрямованих на поліпшення фінансового стану банку, підтримання на достатньому рівні капіталу та ліквідності для покриття всіх суттєвих ризиків його діяльності, підвищення якості корпоративного управління, системи внутрішнього контролю, у тому числі системи управління ризиками;

- 3) вимагати перегляду політики винагород в банку [18]. Іншими словами, саме за результатами банківського нагляду НБУ може вживати заходи впливу щодо банків та його керівників, а в ході безпосередньо банківського нагляду формується оцінка банку, а саме: його фінансового стану та бізнес-моделі, ризиків, притаманних його діяльності, якості корпоративного управління, системи внутрішнього контролю, у тому числі системи управління ризиками.



В цілому, національне законодавство розділяє поняття «банківського регулювання» та «банківського нагляду», але доцільно було б розробити логічну схему взаємозв'язку цих понять, глибше розкрити форми та інструменти банківського нагляду, умови їх використання.

Варто зазначити, що деякі іноземні фахівці (Beverly Hirtle та Anna Kovner, які працюють у Федеральному резервному банку Нью-Йорка, який відповідає за нагляд за банківськими установами на основі делегованих повноважень від Ради Федерального резерву) теж розділяють поняття нагляду та регулювання. У своїй праці вони акцентують увагу на тому, що, незважаючи на взаємопов'язаність понять банківського регулювання та банківського нагляду, нагляд є окремим явищем і має свої унікальні характеристики. Також автори приходять до думки, що більш інтенсивний нагляд призводить до зниження ризику банків при незначному впливі на прибутковість. Було виявлено змішані докази того, що більш інтенсивний нагляд знижує показники кредитування, як у банках під наглядом, так і в банківській системі в цілому, а також того, як впливають такі стимули, як кар'єрні мотиви, на результати нагляду. Останні дослідження свідчать про те, що поглиблення нагляду може не відігравати значної ролі, принаймні в США та Європі [4].

І знову постає дилема жорсткості банківського регулювання та нагляду та їх вплив на ліквідність, обсяги кредитування та прибутковість у банківській системі та пошуку «золотої середини», за якої можна мінімізувати ризики банківської діяльності, і, водночас, зберегти обсяги кредитування та прибутковості у банківській системі.

Питання важливості вивчення впливу банківського нагляду на їх стабільність розкрито у праці Sohn Wook та Vyshnevskiy Iegor [12], де використано дані з різних країн за період з 1999 по 2016 роки для дослідження впливу наглядових повноважень і інституційних характеристик нагляду на основні показники стабільності банківського сектору. Дослідниками проаналізувало прямі й непрямі наслідки наглядових

повноважень банківських органів та інституційних характеристик на вразливість і стабільність банківського сектору, обмеження діяльності банків, жорсткість вимог до капіталу і незалежність наглядових органів. В роботі також розкриті питання переваг та недоліків центрального банку, як єдиного регулятора, в такому випадку він має більшу незалежність, але відсутність інших наглядових органів у системі фінансового нагляду компенсує переваги отриманої незалежності центрального банку. Зокрема, дослідники зазначають, що урядам, можливо, доведеться розглянути баланс між повноваженнями та незалежністю органів нагляду, а також роллю центральних банків у банківському нагляді при розробці системи фінансового нагляду. Для підвищення стабільності банківського сектора, наприклад, деякі країни можуть збільшити повноваження органів нагляду, приділяючи при цьому підвищену обережність участі центральних банків у банківському нагляді.

Питання ліквідності банків через призму банківського нагляду порушують у своїй праці George Kladakis, Lei Chen та Sotrios K.Bellos [6]. Автори використовують Огляд банківського регулювання та нагляду 2019 року від Світового банку, для дослідження взаємозв'язку між регулюванням, надглядом та створенням ліквідності. Результати дослідження демонструють, що банки, які працюють у країнах з більш жорстким надглядом, схильні створювати більше ліквідності, тоді як банки в країнах з більш жорстким регулюванням створюють менше ліквідності. Такі висновки підкреслюють важливість гнучкого нагляду для забезпечення створення ліквідності та наголошують на обережності, з якою повинні впроваджуватися обмежувальні політики, якщо регулятори прагнуть сприяти ефективному функціонуванню банківської системи.

Зменшення негативних наслідків волатильності завдяки банківському нагляду доведено у роботі Neanidis Kyriakos [8], де автор розглядає зв'язки між банківським надглядом, волатильністю фінансових потоків та економічним зростанням. Аналізуючи дані з різних країн за чотири

десятиліття, автором було встановлено, що банківський нагляд сприяє економічному зростанню, знижуючи негативний вплив волатильних капітальних потоків. Головний висновок полягає в тому, що вплив капітальних потоків залежить від їх типу, причому прямі іноземні інвестиції (FDI) та акціонерні потоки мають більшу ймовірність сприяти зростанню порівняно з борговими потоками, які зазвичай спотворюють зростання. Результати дослідження підтверджують гіпотезу, що правила банківського регулювання, спрямовані на забезпечення фінансової стабільності, корисні для довгострокового економічного зростання.

Важко не погодитися з автором, адже різке скорочення іноземних капітальних потоків, особливо, якщо вони формувалися за рахунок кредитних коштів, можуть призвести до різкої втрати ліквідності, яку неможливо компенсувати за рахунок інвестицій в середині країни. Банківське регулювання та нагляд покликані допустити такий рівень ризиків банку, який дозволить компенсувати власний капітал. Отже регуляторні заходи не дозволять наростити надмірну залежність від волатильних капітальних потоків, а тому у довгостроковому періоді сприятиме економічному зростанню без криз.

Підхід ефективного самостійного нагляду піддається критиці у праці Jose Americo Pereira Antunes [1], де автор досліджує необхідність кредитного нагляду, який проводиться виїзними банківськими наглядачами. Вона базується на реальній виїзній перевірці кредитів банком, щоб порівняти ефективність гіпотетичного підходу самостійного нагляду, коли банки самі оцінюють свої кредитні портфелі без зовнішнього втручання, з підходом виїзного банківського нагляду Центрального банку Бразилії. Експеримент розробляє дві моделі класифікації на основі машинного навчання: перша модель базується на добрих і поганих рейтингах, наданих банками, а друга - на минулих виїзних перевірках кредитних портфелів, проведених банківським наглядом.

Результати показують, що загальна ефективність підходу виїзного нагляду стабільно вища, ніж ефективність підходу самостійного нагляду, що обґрунтовує необхідність виїзної перевірки кредитних портфелів, яку проводить Центральний банк. Підхід виїзного нагляду здатний виявити 39 з 59 поганих позичальників, що відповідає коефіцієнту позитивних результатів 0,66. Водночас підхід самостійного нагляду виявляє 17 з 59 поганих позичальників, що свідчить про коефіцієнт позитивних результатів лише 0,28 [1].

Такий ефект можна пояснити тим, що центральні банки для аналізу рівня кредитного ризику отримують інформацію від різних банків і протягом тривалого терміну, що дає можливість отримати більш якісну вибірку та навчати модель у процесі нагляду, оновлюючи показники та їх вагові значення, що лягають в основу моделі. Таким чином, можна зробити висновок, що повна відсутність нагляду не забезпечить фінансової стійкості банківського сектору, адже, навіть, якщо виключити свідомі зловживання, методики оцінки ризиків розроблені власне банком, можуть мати суттєві недоліки в силу обмеженого терміну функціонування чи обмежених даних щодо побудови внутрішніх систем нагляду.

У працях вітчизняних вчених окреслені вище питання розкриваються рідше. Формування сучасної вітчизняної банківської системи почалося з проголошенням незалежності держави, тому нагальними питаннями були створення центрального банку та національної грошової одиниці, організація процедури створення та ліцензування банків, організація розрахунків та валютних операцій тощо. Тому формуючи власну банківську систему ми маємо можливість спиратися на ефективні світові практики. Підписання угоди про асоціацію з ЄС передбачає поступову гармонізацію вітчизняного законодавства, у тому числі з банківського нагляду, з європейськими практиками. Тому багато вітчизняних досліджень присвячено саме цим питанням.

Контент-аналіз розвитку банківського нагляду в Україні демонструє важливість інтеграції вітчизняної системи до системи ЄС, зокрема через працю Л. Худолій та О. Броніна «Трансформація регулювання української банківської системи: нові горизонти відповідності міжнародним стандартам» [5]. У цій статті розглядаються останні методичні рекомендації Базельського комітету з банківського нагляду, відомі як Базель III, які будуть впроваджені в банківську регуляторну політику України.

Авторами визначено, що на сучасному етапі банківський сектор України стикається з такими системними ризиками:

- державний монополізм у банківській системі;
- висока частка непрацюючих активів;
- слабкий захист прав кредиторів;
- значна доларизація;
- короткострокова база фінансування банків та великі розриви в строках між активами та зобов'язаннями;
- швидке зростання споживчого кредитування та зменшення корпоративного кредитування;
- переміщення активів і операцій у сектор небанківських фінансових установ.

При цьому, дослідники пропонують наступні заходи в рамках реформування української банківської системи: розробити методику розрахунку та впровадити вимогу щодо стійкого фінансування (Net Stable Funding Ratio, NSFR); посилити ризик-орієнтований підхід у банківському надгляді; впровадити вимоги до управління непрацюючими активами; зняти обмеження на операції з іноземною валютою; підвищити вимоги до кваліфікації керівництва банків; вдосконалити підходи до систем управління ризиками в банках; оновити вимоги до внутрішнього контролю в банках; покращити внутрішні системи фінансового моніторингу; підвищити якість публічної інформації, що надається банками; вдосконалити правила ліцензування небанківських фінансових установ [5].

М. Шуба [11] своє дослідження присвячує вивченню регуляторних ініціатив ЄС у контексті глобальної фінансової нестабільності та їх застосовності до України. Для ефективної реформи банківських стандартів України необхідно наблизити їх до європейських та відповідати вимогам європейського нагляду. Україна поступово переходить до міжнародних стандартів, вже впроваджуючи Базель I і частково Базель II, з планами повністю прийняти Базель III, особливо для банків з іноземним капіталом.

Стандарти Базель III в основному вплинуть на системно важливі банки і будуть впроваджуватися поступово. Експерти прогнозують, що впровадження Базель III може стати викликом для малих банків та малого і середнього бізнесу, що потенційно може уповільнити економічне зростання. Однак ці стандарти також повинні підвищити довіру до банківського сектору, покращити його інвестиційну привабливість та спрямувати банки на традиційні, менш ризиковані операції [11].

Питання діагностики проблем з якими стикається банківська система України у ході інтеграції в банківську систему ЄС присвячена праця колективу авторів «Інтеграція України в європейську банківську систему: очищення, перезавантаження та Basel III» [10].

У ході дослідження використано регуляторні та законодавчі документи Національного банку України, акти Базельських угод, а також статистичні дані українських банків та Національного банку України. Автори проаналізували основні показники фінансової стійкості українських банків за період з 2014 по 2017 роки та зацентрували увагу на таких питаннях: очищення банківської системи як передумова для змін; оптимізація банківської системи як ефективний інструмент антикризового управління; банки з іноземним капіталом є найстабільнішими в банківській системі України [10].

Роль системно важливих банків достатньо глибокого висвітлена у праці «Системно важливі вітчизняні банки: підхід до вимірювання на основі індикаторів для банківської системи України» [3]. Це дослідження пропонує

науковий та методичний підхід до ідентифікації системно важливих вітчизняних банків на основі індикаторного підходу, рекомендованого Базельським комітетом з банківського нагляду. Запропоновано вдосконалити набір критеріїв і показників системної важливості банку, розділивши їх на п'ять рівнів: низький, помірний, середній, значний і високий. Цей підхід був протестований на 26 українських банках, що представляють різні групи за розміром активів, відповідно до класифікації Національного банку України. Автори вважають, що найкращим рішенням для регулювання системних ризиків є введення диференційованого режиму нагляду за банками залежно від їх рівня системної важливості та профілю ризику.

Автори зазначають, що для ідентифікації системно важливих українських банків доцільно використовувати індикаторний підхід, який включає такі категорії системної важливості: розмір, взаємопов'язаність, складність, незамінність, міжюрисдикційна діяльність та соціальна відповідальність. Це дозволяє класифікувати банки за ступенем їх системної важливості [3].

Питання ефективного нагляду за допомогою кластерного аналізу банків висвітлено колективом авторів В. Коваленко, Л. Кузнєцовою та ін. у роботі «Кластерний підхід до банківського нагляду з урахуванням профілю ризику банку» [7]. Ця праця висвітлює результати використання кластерного підходу для дослідження взаємозв'язку між структурою власності та профілем ризику українських банків, а також для покращення їх нагляду на цій основі. Дослідження показує, що кластерний аналіз у банківському нагляді, з урахуванням структури власності банків, дозволяє визначити вплив кризових факторів, знайти методи кризового управління та розробити заходи для мінімізації втрат під час майбутніх криз. Доведено, що кластерний аналіз дає можливість регуляторам групувати банки за схожими бізнес-моделями та ризиковими профілями, при цьому критерієм для включення банків з різними розмірами активів до певного наглядового кластера є однакова структура власності [7].

Важливими також є питання оцінки ефективності банківського нагляду, які у вітчизняній літературі зустрічаються досить рідко. Зокрема, варто відмітити працю професора С. Науменкової у співавторстві «Ефективність пруденційного банківського нагляду: особливості методичних підходів». Автори визначають основні чинники ефективності банківського нагляду, а саме: відповідність Основним принципам згідно вимог Базельського комітету та інших міжнародних нормоутворюючих установ; наявність структури органів з відповідними мандатами; адекватність використовуваних інструментів для здійснення циклу нагляду на макро- та мікрорівнях. Крім того, для країн з нестійкими економіками, які переходять до запровадження міжнародних стандартів нагляду, запропоновано здійснювати більш точне оцінювання ефективності наглядових процедур, для чого розроблено методичний підхід для визначення дотримання регулятором принципів ефективного банківського нагляду Базельського комітету на основі розрахунку індексів функціональної та операційної відповідності. В процесі дослідження з'ясовано, що посилення наглядових процедур та концентрація регуляторних повноважень можуть вплинути на уповільнення темпів економічного зростання [17].

Індикаторам якісного та стійкого банківського нагляду присвячена праця «How to measure banking regulation and supervision» [9]. Це дослідження базується на даних з 141 країни для визначення змінних, які найкраще характеризують світові практики банківського регулювання та нагляду. Автори застосували нелінійний аналіз головних компонентів з оптимальною трансформацією змінних для роботи зі змішаними рівнями вимірювання та зменшення розмірності даних.

Результати показують, що страхування депозитів, ліквідність, вимоги до диверсифікації, додаткові банківські операції та ринкова дисципліна є найбільш надійними показниками для вимірювання показників регулювання. На відміну від цього, заходи з вирішення проблем, мандат керівника наглядового органу та звіти про порушення пруденційного регулювання



відіграють суміжну роль для банківського нагляду. Капітальні вимоги та власність мають менше значення та є чутливими до рівня розвитку країни [9].

У закордонних дослідженнях порушуються також питання централізованого та децентралізованого підходів до банківського нагляду [2]. Ця праця аналізує вплив Банківського союзу на кредитний ризик європейських банків. Дослідники вивчають ефект від впровадження Єдиного наглядового механізму (SSM) на кредитний ризик банків, за якими він проводить нагляд, порівняно з фінансовими установами, які досі знаходяться під наглядом Національних наглядових органів. Емпіричні докази показали, що банки під Єдиним наглядовим механізмом, знизили рівень кредитного ризику порівняно з банками під Національними наглядовими органами, що свідчить про те, що Банківський союз успішно знизив ризикованість європейського банківського сектора. Центральний наглядовий орган зосереджений на стабільності на системному рівні, тоді як місцеві наглядові органи мають специфічні інтереси в своїх відповідних географічних районах [2].

**Висновки з даного дослідження і перспективи подальших розвідок у даному напрямі.** Концепція сучасного банківського нагляду базується на розумінні того, що банки завжди мають бути готовими до настання кризи. Проведений огляд наукових результатів вітчизняних та зарубіжних досліджень свідчить про те, що питання банківського нагляду та регулювання не втрачають своєї актуальності. Праці вітчизняних науковців, в основному, зосереджені на вдосконаленні банківського нагляду та регулювання в Україні, зокрема через посилення регуляторних механізмів та впровадження міжнародних стандартів для забезпечення стабільності та ефективності банківської системи України.

Зокрема, потребує впорядкування понятійно-категоріального апарату та його гармонізація з європейськими практиками. Також доцільно було б розробити логічну схему взаємозв'язку понять «банківський нагляд» та

«банківське регулювання»; глибше розкрити форми та інструменти банківського нагляду, умови їх використання.

Ряд вітчизняних досліджень окреслювали проблеми банківського нагляду в Україні, необхідно ідентифікувати, які проблеми було вирішено, а також виявити нові виклики та загрози, зумовлені воєнним станом.

Варто також підкреслити дослідження, що стосуються системно важливих банків, адже такі банки у випадку фінансових негараздів несуть найбільшу загрозу не тільки функціонуванню банківської системи, а й фінансової системи в цілому. Варто дослідити закордонний досвід встановлення критеріїв виокремлення системно важливих банків та підходи до їх нагляду.

Дослідження закордонних науковців акцентують увагу на тому, що ефективне банківське регулювання та нагляд відіграють ключову роль у забезпеченні стабільності банківського сектору. Ряд праць підтверджують, що жорсткі наглядові механізми та регуляції сприяють зниженню банківських ризиків, здатності банків забезпечувати ліквідність та досягати стану фінансової стабільності. Однак, виникають питання щодо оптимальності та ефективності самого нагляду. Наприклад, деякі дослідження вказують на те, що занадто жорсткий нагляд може призвести до обмежень у банківській діяльності та зниження кредитування, що може негативно вплинути на економічне зростання. В умовах війни, коли скорочується кількість населення та суб'єктів господарювання, а отже й попит на банківські продукти та прибутковість питання щодо оптимального та ефективного нагляду постають особливо гостро. Тому доцільно дослідити вплив обмежувальних жорстких заходів нагляду регулятора на розвиток банківського кредитування та показники економічного зростання; а також визначити поняття та розробити критерії ефективності банківського нагляду.

## Література

1. Antunes, J.A.P. To supervise or to self-supervise: a machine learning based comparison on credit supervision. Financial Innovation. 2021. vol. 7. URL: <https://doi.org/10.1186/s40854-021-00242-4>
2. Avignone G., Altunbas Y., Polizzi S., Reghezza A. Centralised or Decentralised Banking Supervision? Evidence from European Banks. Journal of International Money and Finance. 2021. 110. URL: <https://doi.org/10.1016/j.jimonfin.2020.102264>
3. Buriak A., Lyeonov S., Vasylieva T. Systematically Important Domestic Banks: An Indicator-Based Measurement Approach for the Ukrainian Banking System. Prague Economic Papers. 2015. 24(6), 715-728. URL: [doi: 10.18267/j.pep.531](https://doi.org/10.18267/j.pep.531)
4. Hirtle Beverly, Kovner Anna. Bank Supervision, Annual Review of Financial Economics, Vol. 14. 39-56 (Volume publication date November 2022). URL: <https://doi.org/10.1146/annurev-financial-111620-022516>
5. Khudoliy Lyubov, Bronin Oleg. Transformation of the Ukrainian banking system regulation: a new horizon of compliance with the international framework. Banks and Bank Systems. 2019. 14(4), 22-33. URL: [doi:10.21511/bbs.14\(4\).2019.03](https://doi.org/10.21511/bbs.14(4).2019.03)
6. Kladakis George, Chen Lei, K.Bellos Sotrios. Bank regulation, supervision and liquidity creation, Journal of International Money and Finance, 2022. Volume 124. URL: <https://doi.org/10.1016/j.jimonfin.2022.102629>
7. Kovalenko V., Kuznetsova L., Sergeeva E., Todorova N., Mylashko O., Tej J. Cluster approach to banking supervision with reference to bank risk profile. Economic Annals-XXI. 2019 177(5-6), 82-91. URL: [doi: https://doi.org/10.21003/ea.V177-07](https://doi.org/10.21003/ea.V177-07)
8. Neanidis Kyriakos C. Volatile capital flows and economic growth: The role of banking supervision. Journal of Financial Stability. 2019. vol. 40, Pages 77-93, URL: <https://doi.org/10.1016/j.jfs.2018.05.002>

9. Pedro Cristina Pereira, Ramalho Joaquim J.S., Vidigal da Silva Jacinto. How to measure banking regulation and supervision. Research in International Business and Finance. 2023. Vol: 66. URL: <https://doi.org/10.1016/j.ribaf.2023.102059>
10. Ramskyi Andriy, Loiko Valeria, Sobolieva-Tereshchenko Olena, Loiko Daria, Zharnikova Valeriia. Integration of Ukraine into the European banking system: cleaning, rebooting and Basel III. Banks and Bank Systems, 2017. 12(4), 163- 174. URL: doi:10.21511/bbs.12(4-1).2017.05
11. Shuba M. The unification of national banking systems regulation in the EU countries: experience for Ukraine / Economic Annals-XXI. 2017, 168(11-12), 14-17. URL: doi: <https://doi.org/10.21003/ea.V168-03>
12. Sohn Wook, Vyshnevskyi Iegor. The Effect of Supervisory Power and Institutions on the Banking Sector Stability in the Post-Crisis Era, Asian Review of Financial Research Vol. 36 No. 2 pp. 57-87 URL: <https://doi.org/10.37197/ARFR.2023.36.2.3>
13. Грушко В.І., Лаптев С.М., Любунь О.С., Раєвський К.Є. Банківський нагляд: Навч. посіб. для студ. вищ. навч. закл. Київ: Центр навч. л-ри, 2004. 264 с.
14. Любунь О.С., Любун В.С., Іванець І.В. Національний Банк України: основні функції, грошово-кредитна політика, регулювання банківської діяльності. Київ: Центр навч. л-ри Ун-т екон. та права “КРОК”, 2004. 351 с.
15. Макаренко Ю.П., Тригуб А.В. Сучасний стан та шляхи удосконалення банківського регулювання та нагляду. Інвестиції: практика та досвід. 2017. № 12. С. 62-67. URL: [http://nbuv.gov.ua/UJRN/ipd\\_2017\\_12\\_13](http://nbuv.gov.ua/UJRN/ipd_2017_12_13)
16. Міщенко В.І., Яценюк А.П., Коваленко В.В., Коренева О.Г. Банківський нагляд: навчальний посібник. К.: Знання, 2004. 406 с.
17. Науменкова С., Цицик К. Ефективність пруденційного банківського нагляду: особливості методичних підходів. Вісник Київського національного університету імені Тараса Шевченка. Економіка. 2015. № 10 (175). С. 46-55.

18. Про банки і банківську діяльність: Закон України від 20 бер. 1991 р. № 872-XII. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2121-14#Text>
19. Про Національний банк України : Закон України від 20.05.1999 № 679-XIV. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/679-14#top>
20. Хаб'юк О. Банківське регулювання та нагляд через призму рекомендацій Базельського комітету: Монографія. Івано-Франківськ: ОППО; Снятин: ПрутПринт, 2008. 260с.
21. Швець Н.Р. Теоретико-методологічні засади сучасного банківського нагляду. Науковий огляд. № 7 (17), 2015. С. 52-65.

### References

1. Antunes, J.A.P. (2021), "To supervise or to self-supervise: a machine learning based comparison on credit supervision", Financial Innovation, vol. 7. <https://doi.org/10.1186/s40854-021-00242-4>
2. Avignone, G. Altunbas, Y. Polizzi, S. and Reghezza, A. (2021), "Centralised or Decentralised Banking Supervision? Evidence from European Banks", Journal of International Money and Finance, vol. 110. <https://doi.org/10.1016/j.jimonfin.2020.102264>
3. Buriak, A. Lyeonov, S. and Vasylieva, T. (2015), "Systematically Important Domestic Banks: An Indicator-Based Measurement Approach for the Ukrainian Banking System", Prague Economic Papers, vol. 24 (6), pp. 715-728. doi: 10.18267/j.pep.531
4. Hirtle, B. and Kovner, A. (2022), "Bank Supervision", Annual Review of Financial Economics, vol. 14, pp. 39-56. <https://doi.org/10.1146/annurev-financial-111620-022516>
5. Khudoliy, L. and Bronin, O. (2019), "Transformation of the Ukrainian banking system regulation: a new horizon of compliance with the international framework", Banks and Bank Systems, vol. 14 (4), pp. 22-33. doi:10.21511/bbs.14(4).2019.03

6. Kladakis, G. Chen, L. and K.Bellos, S. (2022), "Bank regulation, supervision and liquidity creation", *Journal of International Money and Finance*, vol. 124. <https://doi.org/10.1016/j.jimonfin.2022.102629>
7. Kovalenko, V. Kuznetsova, L. Sergeeva, E. Todorova, N. Mylashko, O. and Tej, J. (2019), "Cluster approach to banking supervision with reference to bank risk profile", *Economic Annals-XXI*, vol. 177 (5-6), pp. 82-91. doi: <https://doi.org/10.21003/ea.V177-07>
8. Neanidis Kyriakos, C. (2019), "Volatile capital flows and economic growth: The role of banking supervision", *Journal of Financial Stability*, vol. 40, pp. 77-93, <https://doi.org/10.1016/j.jfs.2018.05.002>
9. Pereira, P.C. Ramalho, J.J.S. and Vidigal da Silva, J. (2023), "How to measure banking regulation and supervision", *Research in International Business and Finance*, vol. 66. <https://doi.org/10.1016/j.ribaf.2023.102059>
10. Ramskyi, A. Loiko, V. Sobolieva-Tereshchenko, O. Loiko, D. and Zharnikova, V. (2017), "Integration of Ukraine into the European banking system: cleaning, rebooting and Basel III", *Banks and Bank Systems*, vol. 12 (4), pp. 163-174. doi:10.21511/bbs.12(4-1).2017.05
11. Shuba, M. (2017), "The unification of national banking systems regulation in the EU countries: experience for Ukraine", *Economic Annals-XXI*, vol. 168 (11-12), pp. 14-17. doi: <https://doi.org/10.21003/ea.V168-03>
12. Sohn, W. and Vyshnevskyi, I. (2023), "The Effect of Supervisory Power and Institutions on the Banking Sector Stability in the Post-Crisis Era", *Asian Review of Financial Research*, vol. 36, no. 2, pp. 57-87. <https://doi.org/10.37197/ARFR.2023.36.2.3>
13. Hrushko, V.I. Laptiev, S.M. Liubun', O.S. and Raievs'kyj, K.Ye. (2004), *Bankivs'kyj nahliad [Banking supervision]*, Tsentr navch. l-ry, Kyiv, Ukraine.
14. Liubun', O.S. Liubun, V.S. and Ivanets', I.V. (2004), *Natsional'nyj Bank Ukrainy: osnovni funktsii, hroshovo-kredytna polityka, rehuliuвання*

bankivs'koi diial'nosti [National Bank of Ukraine: main functions, monetary policy, regulation of banking activity], KROK, Kyiv, Ukraine.

15. Makarenko, Yu. and Trygub, A. (2017), “Current status and ways to improve banking regulation and supervision”, *Investytsiyi: praktyka ta dosvid*, vol. 12, pp. 62–67, available at: [http://nbuv.gov.ua/UJRN/ipd\\_2017\\_12\\_13](http://nbuv.gov.ua/UJRN/ipd_2017_12_13) (Accessed 05 Aug 2024).

16. Mischenko, V.I. Yatseniuk, A.P. Kovalenko, V.V. and Korenieva, O.H. (2004), *Bankivs'kyj nahliad* [Banking supervision], Znannia, Kyiv, Ukraine.

17. Naumenkova, S. and Tsytsyk, K. (2015), “Effectiveness of prudential banking supervision: peculiarities of methodical approaches”, *Visnyk Kyivs'koho natsional'noho universytetu imeni Tarasa Shevchenka. Ekonomika*, vol. 10 (175), pp. 46-55.

18. Verkhovna Rada of Ukraine (1991), The Law of Ukraine “On Banks and Banking”, available at: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2121-14#Text> (Accessed 05 Aug 2024).

19. Verkhovna Rada of Ukraine (1999), The Law of Ukraine “On the National Bank of Ukraine”, available at: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/679-14#top> (Accessed 05 Aug 2024).

20. Khab'iuk, O. (2008), *Bankivs'ke rehuliuвання ta nahliad cherez pryzmu rekomendatsij Bazel's'koho komitetu* [Banking regulation and supervision through the prism of the recommendations of the Basel Committee], PrutPrynt, Ivano-Frankivs'k, Ukraine.

21. Shvets', N.R. (2015), “Theoretical and methodological foundations of modern banking supervision”, *Naukovyj ohliad*, vol. 7 (17), pp. 52-65.

*Стаття надійшла до редакції 13.08.2024 р.*